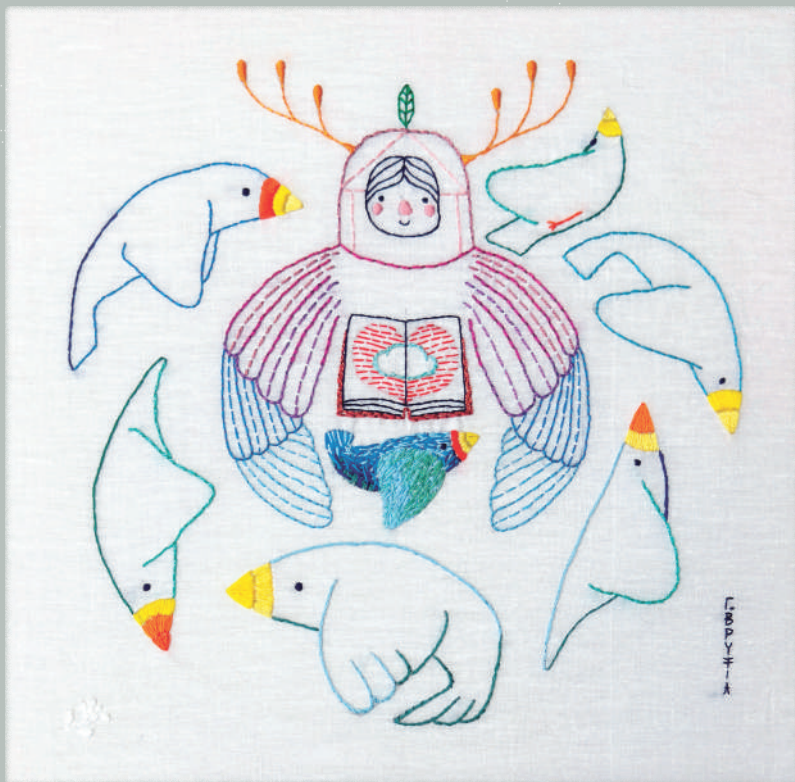

Μαρί Μπονναφέ

Τα βιβλία κάνουν καλό στα μωρά

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΜΠΟΥΡΗ,
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ • ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΝΙΚΑ

Μαρί Μπονναφέ

Τα βιβλία κάνουν καλό στα μωρά

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

ΜΑΡΙΑ ΜΠΟΥΡΗ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΝΙΚΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εμψυχώνοντας με τα βιβλία

Βρισκόμαστε σε μια αίθουσα αναμονής ενός δημόσιου ιατρείου για παιδιά. Τα μωρά περιμένουν να τα ζυγίσουν ή να τους κάνουν ένα εμβόλιο και οι μαμάδες ανταλλάσσουν τα νέα τους. Όλοι γνωρίζονται καλά μεταξύ τους. Η Στέλλα, που εμψυχώνει συναντήσεις για βιβλία, έχει φέρει δύο καλάθια γεμάτα βιβλία, καιμιά σαρανταριά, και αρχίζει να απλώνει μερικά πάνω σε ένα χαλί.

Ορισμένα «μεγάλα» παιδιά, καθισμένα πάνω σε φορτηγά-παιχνίδια που κάνουν θόρυβο στα πλακάκια, περνούν και ξαναπερνούν. Οι μαμάδες φαίνονται πιεσμένες σήμερα. Μια «επιδημία» κλάματος ξεσπά. Ο γιατρός έχει καθυστερήσει και το προσωπικό στο Κέντρο Προστασίας Μητέρας-Παιδιού μοιάζει να έχει χάσει τον έλεγχο.

Η Στέλλα χαιρετά μια μητέρα που θηλάζει το μωρό της. Η μεγαλύτερη κόρη της, η Ρόζα, δύο χρόνων, «βετεράνος», πλέον, της γωνιάς των βιβλίων, έχει ήδη εγκατασταθεί σε ένα μαξιλάρι κρατώντας το βιβλίο *Η Χρυσομαλλούσα και τα τρία αρκουδάκια*, την αγαπημένη της ιστορία που τη διάλεξε ανάμεσα σε μια στοίβα από

βιβλία. Ορισμένες μαμάδες έχουν ήδη έλθει και μια από αυτές εξηγεί στη διπλανή της, μια νεοφερμένη, ότι η Στέλλα «διαβάζει βιβλία και τα δίνει και στα βρέφη, ακόμα και στα πολύ μωρά». Οι άλλες μαμάδες σχολιάζουν: «Σε αυτή την ηλικία, δεν καταλαβαίνουν τίποτα. – Κι όμως! Το δικό μου λατρεύει τη σειρά *Petit Ours brun* [Ο μικρός καφέ αρκούδος], και μου την αφηγείται... Δε μιλάει ακόμη καλά καλά αλλά λέει “αρκούδα... θυμωμένη”». Και μια άλλη μαμά: «Κοιτάξτε! Δαγκώνει το βιβλίο!». Η Στέλλα παρατηρεί το γεμάτο ενδιαφέρον βλέμμα αυτού του έντεκα μηνών μωρού που πιπιλίζει το βιβλίο ενώ συγχρόνως την ακούει να διαβάζει το *Le Beau Ver dodu* [Το ωραίο σκουληκάκι].

Οι μαμάδες συνεχίζουν τη συζήτηση μεταξύ τους, εκφράζοντας η καθεμία τα ερωτήματα ή τις αντιρρήσεις της για το αν πρέπει να αφήνουμε ανεξέλεγκτο ένα αντικείμενο που μπορεί να σκιστεί, να βρομίσει, να καταστραφεί, ένα αντικείμενο γεμάτο απαγορεύσεις, το οποίο, όπως θα δούμε, επιθυμούν και οι ίδιες να δοκιμάσουν με τη σειρά τους, όπως και το παιδί τους. Η Στέλλα κάθεται, λοιπόν, κοντά στα παιδιά. Τα περισσότερα είναι πολύ μικρά, κάποια μεγαλύτερα βρίσκονται σε διαρκή κίνηση. Τοποθετεί τα βιβλία γύρω της. Μετά από ένα διάστημα εξοικείωσης ο Πέτρος, που δεν είναι ακόμα ενός έτους, πλησιάζει μπουσουλώντας και διαλέγει το *Aboie Georges* [Γάβγισε, Ζορζ]. Το ταρακουνάει μάλλον παρά το ξεφυλλίζει και το βλέμμα του πέφτει στην εικόνα του σκύλου. Η Στέλλα το κοιτάζει στοχαστικά μαζί του και αρχίζει να διαβάζει. Ο Πέτρος δε σταμάτα να χαϊδεύει το σκυ-

λάκι σε κάθε σελίδα διανθίζοντας την αφήγηση με φωνούλες «γαβ, γαβ!», φωνούλες που κάνουν τη μαμά του να χαμογελά. Ανεπαίσθητα η ατμόσφαιρα έχει ηρεμήσει και δημιουργείται ο μαγικός κύκλος της ανάγνωσης.

Η Στέλλα, δίνοντας κατά βάση την προσοχή της σε ένα παιδί, ενώ συγχρόνως απευθύνεται στα υπόλοιπα, διαβάζει εκφραστικά και αμέσως δημιουργεί μια σύμπνοια, απλά και μόνο με μια χειρονομία, με ένα βλέμμα. Επιλέγει να απευθυνθεί στα πιο μικρά παιδιά (μικρότερα των δέκα μηνών ή και ακόμα πιο μικρά) που κάθονται ακίνητα στα γόνατα ή στο ριλάξ και τα οποία δεν ενδιαφέρονται μόνο για παιδικά τραγούδια και για νανουρίσματα. Η διάθεσή τους κινητοποιεί μερικά από τα μεγαλύτερα παιδιά που δείχνουν μικρότερο ενδιαφέρον για την ανάγνωση. Τα πολύ μικρά παιδιά μαγεύονται από τον ρυθμό της αφήγησης και τη μουσική των λέξεων, τα μεγαλύτερα παιδιά από την εξέλιξη της ίδιας της ιστορίας.

Τα μικρότερα παιδιά φέρνουν πρώτα το βιβλίο στο στόμα, έπειτα θέλουν να γυρίσουν τις σελίδες, στην αρχή χρειάζονται τη βοήθεια του ενήλικα και πολύ γρήγορα ξέρουν να ξεφυλλίζουν ένα βιβλίο. Το ανοίγουν, το κλείνουν, το εξερευνούν με όλες τις αισθήσεις. Καθώς ακούνε την ιστορία που η Στέλλα διαβάζει φωναχτά, περιεργάζονται ή σφίγγουν επάνω τους ένα άλλο βιβλίο που έχουν οικειοποιηθεί. Άλλα παιδιά, πιο ενεργητικά, φτιάχνουν μια στοίβα από βιβλία και κάθονται επάνω τους ή περπατούν από πάνω. Πλησιάζουν και απομακρύνονται εκ νέου. Κρυφοκοιτάζουν από απόσταση,

χωρίς όμως να διακόπτουν την αφήγηση και περιμένουν το τέλος της ανάγνωσης για να πάρουν το βιβλίο σε μια γωνιά, μόλις η Στέλλα το αφήσει. Το «διαβάζουν» με τον τρόπο τους μπλέκοντας μια δική τους τραγουδιστή διάλεκτο με κάποιες λέξεις που αρθρώνουν, πολύ συχνά στην κατάλληλη σελίδα.

Ο Φαμπιέν, πέντε μηνών, πάνω σε ένα μαξιλάρι στο χαλί, κοιτάζει γύρω του. Η Στέλλα τον προσεγγίζει ήρεμα και του δείχνει το βιβλίο *Bateau sur l'eau* [Βάρκα στο νερό], το τοποθετεί ανοιχτό μπροστά του και αρχίζει να τραγουδά το τραγούδι που έχει εικονογραφήσει με εκπληκτικό τρόπο η Martine Bourre. Το ενδιαφέρον του Φαμπιέν εστιάζεται, το βλέμμα του ζωντανεύει, του τρέχουν τα σάλια, κουνά τα μπράτσα του. Δύο άλλα μωρά που βρίσκονται επίσης εγκατεστημένα στο χαλί αλλά λίγο πιο πέρα πλησιάζουν μπουσουλώντας και τελικά η Στέλλα τελειώνει το τραγούδι μπροστά σε ένα μικρό κοινό από μωρά.

Αν και πολλά μωρά πλησίασαν, η Μαλίκια, ένα κοριτσάκι δεκαεννιά μηνών, πολύ χαριτωμένη και ντροπαλή, μένει στην άκρη. Διαλέγει μόνη της, διστακτικά, ένα βιβλίο και κάθεται με την πλάτη στον τοίχο. Καταλαβαίνουμε ότι είναι πολύ προσηλωμένη. Τελικά σηκώνεται και παίρνει από τη στοίβα των βιβλίων το *Où est l'ours* [Πού είναι η αρκούδα], που το γνωρίζει ήδη. Ενθουσιασμένη τραβά τη Στέλλα στη γωνιά της. Σχολιάζει «ε, εδώ!», στη σελίδα που γράφει «μα πού είναι η αρκούδα;», «είναι εδώ». Μόλις η Στέλλα αρχίζει να διαβάζει, ο Ντίνος, ένας άλλος θαμώνας, είκοσι μηνών, συμμετέχει και σχολιάζει, ονομάζοντας «λύκο» την αρ-

κούδα που κρύβεται πίσω από τα δέντρα στο δάσος. Κανείς δεν τον διορθώνει, αντίθετα, τον αφήνουν να διαμορφώσει τη δική του εκδοχή. Η λέξη «λύκος» ξεσηκώνει το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή όλων. Η Στέλλα δε θα τη γλιτώσει από μια σειρά ιστορίες που φοβίζονται. Μιλά με ρυθμό όπως στα παιδικά τραγούδια. Τα παιδιά ξεσηκώνονται, χαίρονται, έπειτα σοβαρεύουν όταν η ιστορία γίνεται ανησυχητική και γελάνε μόλις η ιστορία ή οι εικόνες γίνονται αστείες. Καθώς η Στέλλα διαβάζει, ορισμένα παιδιά κινούνται στον χώρο, αλλά είτε κινούνται είτε είναι ακίνητα, συνεχίζουν να ακούν τις ιστορίες.

Σιγά σιγά, το ένα μετά το άλλο, τα μεγαλύτερα παιδιά φεύγουν ή βυθίζονται στην ανάγνωση ενός βιβλίου ή ασχολούνται με κάποιο παιχνίδι, επιτρέποντας στη Στέλλα να ξαναβρεί τα μωρά. Μια μητέρα αφήνει τον Ίαν, εννέα μηνών, στο χαλί. Εκείνος αρπάζει το βιβλίο *Πού είναι ο Σποτ; και το βάζει στο στόμα. Η μητέρα του το παίρνει απαλά. «Ο Ίαν είναι “παλιός”, ξέρετε, και αγαπάει πολύ τα βιβλία»* λέει στη διπλανή της. Αν δεν είχε ακούσει αυτό το σχόλιο, η μητέρα της Φατού δε θα τολμούσε ποτέ να προτείνει στην κόρη της το γεμάτο εικόνες βιβλίο της Tana Hoban *Blanc sur noir* [Άσπρο στο μαύρο]. Όταν η μικρή ανοιγοκλείνει το στόμα της στη σελίδα που εικονίζεται μια μπανάνα, συγκινείται και μένει έκθαμβη: «Θέλει να φάει, κατάλαβε πολύ καλά το βιβλίο!».

Η Λουίζα, δυόμισι χρόνων, φέρνει στη Στέλλα το βιβλίο *Mandarine, la petite souris* [Μανταρίν, το μικρό ποντίκι]. Το κοιτάνε μαζί, έπειτα το παίρνει μόνη της,

γυρίζει τις σελίδες και διασκεδάζει χαϊδεύοντας με το δάχτυλό της το απαλό χνούδι του ποντικιού. Λέει «ποντίκι», έπειτα αναγνωρίζει το κάθε ζώο: «αρκούδα», «φίδι»... και επαναλαμβάνει «ποντίκι» σε κάθε σελίδα.

Τα βρέφη, μικρά και μεγάλα, μπορούν να παραμείνουν στη γωνιά με τα βιβλία για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αν θέλουμε να απαντήσουμε στα διαφορετικά αιτήματα των παιδιών που διαδέχονται το ένα το άλλο, να αιχμαλωτίσουμε το ενδιαφέρον των πιο ντροπαλών, των λιγότερο κινητοποιημένων, να ικανοποιήσουμε το κάθε παιδί ανεξάρτητα από την ηλικία του, να έχουμε διαθέσιμο χρόνο και να φύγουμε χωρίς βιασύνη, τότε δύο ώρες δεν είναι πολλές. Αυτός που αφηγείται κινδυνεύει να κουραστεί πιο γρήγορα από τα παιδιά, που χωρίς να χάνουν το ενδιαφέρον τους, δεν κουράζονται να ακούν διαδοχικά έναν μεγάλο αριθμό ιστοριών. Η μόνη πραγματικά χρήσιμη συνταγή για να αντέξει κανείς σε αυτό το κάπως ιδιαίτερο παιχνίδι είναι να απολαμβάνει ο ίδιος πραγματικά να διηγείται ιστορίες σε μικρά παιδιά.

Η απόλαυση αυτή έχει μεγάλη αξία για τα παιδιά· μπορεί να τα βοηθήσει να παρηγορηθούν σε δύσκολες στιγμές. Η μικρή Νάντια, εννιά μηνών, από το Πακιστάν, έκλαιγε ασταμάτητα από την ώρα που ήλθε. Η Στέλλα προσπάθησε να της δείξει ένα εικονογραφημένο βιβλίο του Dick Bruna. Το κοριτσάκι δεν αντιδρά καθόλου και συνεχίζει να κλαίει. Τότε, παρουσία του έκπληκτου προσωπικού, η Στέλλα τής δείχνει και της διαβάξει το *Καληνύχτα, φεγγάρι*. Πρόκειται για μια πολύ ποιητική ιστο-

ρία, μια γιαγιάς λαγουδίνας που αποκοιμίζει το μικρό εγγονάκι της απαριθμώντας όλα τα αντικείμενα στο δωμάτιο: «Καληνύχτα, καρέκλα!», «Καληνύχτα, χτένα!... Έτσι, από σελίδα σε σελίδα, το δωμάτιο σιγά σιγά σκοτεινιάζει και τα χρώματα γίνονται σταδιακά από πράσινα και ροζ λουλακί και βαθύ μοβ. Στο τέλος η γιαγιά λέει: «Καληνύχτα, φεγγάρι!», στο λευκό φεγγάρι, το μόνο που φαίνεται από το παράθυρο στον νυχτερινό ουρανό. Το μικρό κορίτσι σταματά αμέσως να κλαίει. Κάθεται ήρεμα, ακούει, κοιτάζει και έπειτα απλώνει το χέρι και παίρνει το βιβλίο. Όταν έρχονται να την πάρουν για να την αλλάξουν, είναι αδύνατο να τη σηκώσουν· όμως πλέον δεν κλαίει, κάτι ασυνήθιστο για εκείνη. Φεύγοντας, η Στέλλα ήταν αδύνατο να πάρει πίσω το βιβλίο. Έτσι το άφησε... σε καλά χέρια.

Τα πολύ μικρά παιδιά είναι ευαίσθητα από πολύ νωρίς στη μελωδία των ήχων, στα χρώματα αλλά και στις αφηγήσεις και στα παιδικά τραγούδια. Η δυσπιστία των γονιών και των επαγγελματιών δεν μπορεί παρά να σβήσει αν τους δώσουμε τη δυνατότητα να παρατηρήσουν τι συμβαίνει και καμιά αντίθετη θεωρία δε θα άντεχε ούτε ένα λεπτό.

Οι συναντήσεις εμφύχωσης, παιχνιδιού και ανάγνωσης για μωρά, με τα βιβλία να διατίθενται ελεύθερα, εκτός των τειχών μιας βιβλιοθήκης, όπως και ενός σχολείου, σε χώρους απρόβλεπτους, μπορεί αρχικά να δώσουν την εντύπωση μιας εμπειρίας περιορισμένης ή άτοπης. Κι όμως έχουν διαδοθεί σε μεγάλο βαθμό, και τα αποτελέσματά τους ξεπερνούν τις αρχικές προσδο-

κίες^{1*}. Το αυθόρμητο ενδιαφέρον που δείχνουν τα μωρά για τα πρώτα τους εικονογραφημένα βιβλία, ακόμα και αν δεν είναι εξοικειωμένα με αυτά, δεν αποτελεί κάτι που χρειάζεται πλέον απόδειξη. Μπορούμε να βγάλουμε πολύτιμα συμπεράσματα από τις συστηματικές παρατηρήσεις είκοσι χρόνων, που έχουν συγκεντρωθεί ήδη από την αρχή των συναντήσεων ανάγνωσης σε μωρά. Και χωρίς αμφιβολία αυτές θα καρποφορήσουν ακόμη περισσότερο, καθώς πρόκειται για εμπειρίες που αφορούν κάθε οικογένεια, κάθε μικρό παιδί και επιπλέον ανοίγουν πολλές προοπτικές, παιδαγωγικές και πολιτισμικές για τα μεγαλύτερα παιδιά.

Η αποφυγή οποιασδήποτε οδηγίας ή απαίτησης προς ένα παιδί να ακούσει ή να παραμείνει ήσυχο μπορεί να παρουσιάζει δυσκολίες, ειδικά σε οικογένειες που δεν ενδιαφέρονται άμεσα για τον γραπτό λόγο. Η παροχή πλήρους ελευθερίας στα παιδιά, σε συνδυασμό με την ακρόαση των αναγκών τους, δεν είναι αυτονόητη. Το χάος που φέρνει το παιχνίδι με τα βιβλία σε αυτούς τους χώρους, ακόμα και αν είναι γεμάτο μαγεία, ανατρέπει πολλές συνήθειες. Έτσι, προκύπτουν δυσκολίες συχνότερα με τους ενήλικες που συνοδεύουν τα παιδιά ή με το προσωπικό: «Γιατί τόσο μωρά; Θα τα καταστρέψουν όλα!». Στις περιπτώσεις αυτές το φανερό ενδιαφέρον των μωρών για τα βιβλία αποτελεί την καλύτερη απόδειξη και την καλύτερη απάντηση.

Η ηλικία που είναι σημαντικό να αρχίσουμε να εξοι-

---

* Οι εκθέτες αναφέρονται σε βιβλιογραφικές παραπομπές στο τέλος του βιβλίου.

κειώνουμε τα παιδιά με τα βιβλία και τις ιστορίες είναι η ηλικία που το μωρό αρχίζει να λέει τις πρώτες λέξεις του, τις πρώτες φράσεις του, δηλαδή γύρω στους δέκα μήνες και μέχρι δύο ετών περίπου. Πολύ γρήγορα μπορούμε να ξεχωρίσουμε τα μικρότερα των δύο ετών μωρά που έχουν ήδη εξοικειωθεί με τα βιβλία από εκείνα που δεν έχουν εξοικειωθεί, μπορούμε να ξεχωρίσουμε τους «βετεράνους» που «συχνάζουν» στη γωνιά του βιβλίου από τους καινούριους. Ένα παιδί, στο οποίο έχουμε ήδη αφηγηθεί μια ιστορία, θα εγκατασταθεί στη γωνιά του και θα μας δώσει επιτακτικά ένα βιβλίο, λέγοντας «ασε! (διάβασε!)· θι! (παραμύθι)». Τα μεγάλα παιδιά, που έχουν ήδη αποκτήσει μια άνεση με τη γλώσσα, μπορεί να φανεί ότι θέλουν να καταλάβουν όλο τον χώρο. Επιβάλλουν τις επιλογές τους, προσπαθούν να είναι αρχηγοί. Είναι, επομένως, απαραίτητο να μπορεί κανείς να εντοπίζει τις ιστορίες που ενδιαφέρουν και τα άλλα παιδιά, που είναι λιγότερο κινητοποιημένα, πιο ντροπαλά και που κινδυνεύουν να τα ξεχάσουμε.

Και πολύ συχνά, αν ξέρουμε τον τρόπο, η ανάγνωση δομεί την ομάδα και ηρεμεί τα πνεύματα. Η Στέλλα διαβάζει στον Ίαν το βιβλίο του Michel Gay *Pousseroussette* [Καρότσι, καροτσάκι]. Ο Θέμης, 24 μηνών, κάθεται δίπλα της και της δίνει τον *Clouin* [Κλόουν] της Elizbieta. Η Στέλλα του εξηγεί ότι θα τελειώσει πρώτα την ιστορία που διαβάζει στον Ίαν, αλλά ο Θέμης θέλει να αρπάξει το βιβλίο από τα χέρια του Ίαν. Τσακώνονται και ο Θέμης προσπαθεί να καθίσει στα γόνατα της Στέλλας, εκείνη όμως του λέει ήρεμα ότι το βιβλίο έχει σχεδόν τελειώσει και ότι μπορεί να καθίσει δίπλα της,

να ακούσει την ιστορία που διαβάζει στον Ίαν και μετά θα είναι η σειρά του. Ήρεμος ο Θέμης κάθεται και ακούει ήσυχα.

Το βιβλίο είναι ένα ωραίο εργαλείο για να διευκολύνουμε τους δεσμούς, ευνοεί την πολιτισμική επικοινωνία μεταξύ γονιών και παιδιών και αποτελεί το ιδανικό στήριγμα για την κοινωνική ενσωμάτωση, όπως μας δείχνουν οι παρακάτω τρεις τελευταίες παρατηρήσεις.

Η Μαργκό, δυόμισι χρόνων, φέρνει το *Par une journée d'hiver* [Μια χειμωνιάτικη μέρα], ένα μεγάλο εικονογραφημένο βιβλίο, ασπρόμαυρο, που μόλις στην τελευταία σελίδα αφήνει να φαίνεται ένα μικρό κίτρινο λουλούδι. Κάθεται αναπαυτικά στα γόνατα της Στέλλας, η οποία αρχίζει να διαβάζει.

«Το χιόνι πέφτει και τα ποντίκια στα χωράφια κοιμούνται...». Η Μαργκό αρχίζει να αγγίζει και να χαϊδεύει το βιβλίο. «Τα σκιουράκια ανεβαίνουν στα δέντρα...». Η Μαργκό συνεχίζει να χαϊδεύει το βιβλίο. «Τα ποντίκια μυρίζουν τον αέρα...». Η Μαργκό ανασκουμπώνεται. Δείχνει, ονομάζει. Η Στέλλα συνεχίζει να διαβάζει, παρασυρμένη από τον ρυθμό της αφήγησης. «Μυρίζουν τον αέρα, τρέχουν, σταματούν, γελούν. Γελούν, χορεύουν...». Τα παιδιά, με το βλέμμα στραμμένο στη Στέλλα, συνεχίζουν να ακούν. Στην τελευταία σελίδα η Μαργκό προσπαθεί να πιάσει το λουλούδι. Η ανάγνωση τελειώνει, η Στέλλα κλείνει απαλά το βιβλίο και το μικρό κορίτσι μένει για μια στιγμή ακίνητο πριν ξαναπάει στην αγκαλιά της μαμάς του.

Η Μίρα, ένα άλλο μικρό κορίτσι από την Τυνησία,

που κάθεται δίπλα, προσπαθεί να αρπάξει το βιβλίο και το δίνει με τη σειρά της για να της το διαβάσουν. Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας κάνει κύκλους με το δάχτυλό της κυκλώνοντας τις γαλλικές λέξεις.

Η Έμυ, μια μικρή Κινεζούλα, σπρώχνει ένα κουτί με παιχνίδια σε όλο το δωμάτιο. Η μητέρα της κάθεται στο πάτωμα. Όταν της προτείνει το βιβλίο του Claude Ponti *Dans la romme* [Μέσα στο μήλο], εκείνη το πετά στο κέντρο του δωματίου. Κάνει το ίδιο με το βιβλίο του Alain Le Saux *Papa roi* [Ο μπαμπάς βασιλιάς], έπειτα δέχεται να ακούσει και τότε η μαμά της το διαβάζει μέχρι τέλους στη γλώσσα τους. Η Στέλλα της προτείνει το βιβλίο της Bénédicte Guettier *Pour qui ce petit bisou?* [Για ποιον αυτό το φιλάκι;], το οποίο και αρχίζει να διαβάζει φωναχτά. Η μητέρα κάνει νόημα ότι η κόρη της δεν καταλαβαίνει γαλλικά, αλλά η Έμυ ακούει και φαίνεται πολύ ευχαριστημένη. Η μητέρα κοιτάζει έκπληκτη. Μόλις τελειώνει η αφήγηση, η Έμυ σκύβει και φιλά το εξώφυλλο του βιβλίου που δείχνει ένα μωρό, δίνοντάς του... «ένα μικρό φιλί». Λίγο αργότερα ανοίγει ξανά το βιβλίο στη σελίδα που δείχνει μια καφέ γάτα. Κάθεται επάνω και χοροπηδά χαρωπά. Ένας πολύ προσωπικός τρόπος να οικειοποιηθεί το βιβλίο και τη γλώσσα!

Η εμπειρία μάς δείχνει ότι σε μια τέτοια συνάντηση, αν απευθυνθούμε στο κάθε παιδί μιας ομάδας έξι έως οχτώ παιδιών διαφορετικών ηλικιών, ακόμα και αν στην αρχή ορμούν στα βιβλία, τα παιδιά που έχουν βιβλία στο σπίτι γρήγορα θα αποσυρθούν χωρίς να θέλουν να επιβληθούν. Προτιμούν αναμφίβολα την αφήγηση μαζί

με τα αγαπημένα τους πρόσωπα... Όσο λιγότερα βιβλία έχει ένα μικρό παιδί, τόσο περισσότερο ζητά. Αυτό τουλάχιστον παρατηρούμε σε αυτές τις συναντήσεις που ενισχύουν την ατομική σχέση με αυτά τα πολύ μικρά παιδιά, που μπορεί να είναι πολύ σκανταλιάρικα. Τα μικρά παιδιά που είναι εξοικειωμένα με τα βιβλία συχνά βοηθούν στη συνάντηση, μοιράζοντας βιβλία, αντιδρώντας και σχολιάζοντας το κείμενο. Μας δείχνουν έτσι ότι το «ανακάτεμα» παιδιών διαφορετικού επιπέδου και διαφορετικής ηλικίας είναι πολύτιμο για όλους και συμπληρώνει τη διδασκαλία και τη συγκρότηση μιας καλής ομάδας στην τάξη. Πιστεύουμε ειλικρινά ότι αυτή η τεχνική, που έχει δοκιμαστεί σε χώρους όπου η πλειονότητα των παιδιών και των οικογενειών αντιμετώπιζε σοβαρές δυσκολίες περιπλέκοντας το εκπαιδευτικό έργο, θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ευρέως και να αποτελέσει μια από τις προτεραιότητες στην εκπαίδευση, πριν τη φοίτηση στο νηπιαγωγείο².

Διαβάζοντας για το τίποτα

Να δώσουμε βιβλία στα βρέφη δε σημαίνει φυσικά να τους προτείνουμε μια πρώιμη μορφή εκμάθησης της ανάγνωσης. Σημαίνει να ανακτήσουμε το παιχνίδι με τις ιστορίες μέσω μιας ψυχαγωγικής επαφής με το βιβλίο, αυτό το εντυπωσιακό αντικείμενο, το οποίο συχνά περιορίζεται σε έναν μικρό αριθμό ανθρώπων, κλεισμένο σε στενά πολιτισμικά πλαίσια.

Τα βιβλία θα πρέπει να είναι παρόντα στην καθημερινότητα όλων των μικρών παιδιών, χωρίς κανένα εξα-

ναγκασμό και χωρίς να αναζητούμε κανένα άμεσο όφελος, παρά μόνο την απόλαυση που βιώνουν τα βρέφη και οι ενήλικες με τις πρώτες ιστορίες, όπως και με τα παιδικά τραγούδια.

Αναμειγνύοντας τα βιβλία με παιχνίδια, πρόθεσή μας δεν είναι απλώς να προλάβουμε τις δυσκολίες που μπορεί αργότερα να προκύψουν όταν, στη συνέχεια, τα παιδιά θα μάθουν να διαβάζουν. Αυτή η πρώτη επαφή με τη φαντασία, που κινητοποιεί η ανάγνωση των πρώτων βιβλίων στα μικρά παιδιά, αποτελεί εξίσου ένα ουσιαστικό μέσο που θα τους επιτρέψει να εξελιχθούν καλύτερα και να σταθούν καλύτερα στην κοινότητα όπου θα ζήσουν και θα μεγαλώσουν.

Προφανώς, τα μικρά παιδιά μπορούν να εξελιχθούν φυσιολογικά, ακόμα και αν δεν τους δώσουμε βιβλία. Όμως είναι σίγουρο ότι ήδη από την πολύ μικρή ηλικία, η ανάγκη να ακούν ιστορίες είναι ουσιαστική προκειμένου να μπορούν να περάσουν με ικανοποιητικό τρόπο τα στάδια της ανάπτυξής τους. Δίχως το παιχνίδι με τη φαντασία, το βρέφος δεν μπορεί να κατακτήσει ούτε τη γλώσσα ούτε την πνευματική ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μιλάμε δύο γλώσσες, χωρίς να το ξέρουμε

Πώς προέκυψε η ιδέα ότι ο γραπτός λόγος έχει ουσιαστικό ρόλο στις σχέσεις με τα πολύ μικρά παιδιά;

Κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων δεκαετιών, ειδικοί στον τομέα της παιδικής ηλικίας –ψυχίατροι, ψυχαναλυτές, εκπαιδευτικοί, γλωσσολόγοι, βιβλιοθηκονόμοι– πραγματοποίησαν πολλές έρευνες, μεθοδολογικά αυστηρές, σχετικά με τη σχέση παιδιού και γραπτού λόγου, οι οποίες αποδείχθηκαν καθοριστικές για τον τρόπο σκέψης μας¹. Έτσι, δώσαμε έμφαση στη μορφή του γραπτού λόγου ή, μάλλον, όπως θα δούμε, στη μορφή της «αφήγησης» της γλώσσας, που είναι η μόνη πτυχή του προφορικού λόγου που μπορεί να γραφτεί. Στην εποχή μας, το προνομιούχο όχημά της είναι το βιβλίο.

Το παιχνίδι με τα κείμενα

Η παιγνιώδης επαφή με τα κείμενα δε στοχεύει στην απόκτηση γνώσεων. Προηγείται και συνοδεύει για πολύ καιρό τη συστηματική εκμάθηση του γραπτού λόγου. Πρέπει, λοιπόν, να αποφευχθεί –πράγμα που δεν είναι

δυστυχώς αυτονόητο— ο πειρασμός μιας πρώιμης εκμάθησης του γραπτού λόγου. Η γραφή μάς αποστασιοποιεί από τις καταστάσεις που ζούμε. Είναι μια πολύ αφηρημένη, σύνθετη διαδικασία, την οποία το παιδί θα προσεγγίσει όταν θα έχει αναπτύξει πρώτα ορισμένες ικανότητες. Βεβαίως, κάποια παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν αυθόρμητα από πολύ μικρή ηλικία, αλλά μπορεί να αποδειχθεί ολέθριο να επιβάλλουμε σε ένα πολύ μικρό παιδί να μάθει να διαβάζει. Μπορεί να προκύψουν σημαντικές δυσκολίες, αν το παιδί δεν έχει προηγουμένως την ευκαιρία να διασκεδάσει με τα κείμενα.

Πριν προχωρήσει στην εκμάθηση της γραφής, το παιδί πρέπει πρώτα να μάθει να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του στο περιβάλλον του. Πρέπει να μπορεί να σχεδιάζει ένα ανθρωπάκι και να είναι ικανό, ξεκινώντας από ένα σχέδιο, να φαντάζεται μια ιστορία ανάμεσα σε κάτι κοντινό και κάτι μακρινό, το σπίτι του και τον απέραντο κόσμο. Με το σχέδιο το παιδί καταγράφει μια ιστορία. Δείχνει μια ιστορία και έναν τρόπο να μιλήσει για τον εαυτό του, που συνδέουν τις προσωπικές του επιθυμίες με το περιβάλλον του. Όταν σχεδιάζει ένα απλό σπίτι, μια οικογένεια και λίγα λουλούδια, το παιδί αφηγείται κάτι που αναμειγνύει την πραγματική ζωή του και τη φαντασία, τις σχέσεις του με τους άλλους: «Θέλω», «Όχι», «Εσύ!», «Μου έκανε αυτό ή εκείνο». Είναι επιτέλους ικανό, τελικά, να φανταστεί, να χρησιμοποιήσει μια ανάμνηση προβάλλοντας τον εαυτό του στο μέλλον. Έχει αποκτήσει, έτσι, την ικανότητα να αναβάλλει και δεν είναι, πλέον, υποταγμένο στην άμεση ικανοποίηση των επιθυμιών του.

Και όμως, στις οικογένειες που ζουν σε συνθήκες στέρησης, σε αυτές όπου ο χρόνος να αναπαραστήσεις και να φανταστείς τον εαυτό σου είναι ελάχιστος, η απουσία ευελιξίας στο καθημερινό πρόγραμμα, η απουσία «πορώδους» χρόνου, μη προγραμματισμένου, αλλοιώνει το παιχνίδι του χρόνου, της ονειροπόλησης ή των «ανέξοδων» σχεδίων, τον χρόνο που επιτρέπει να μην κάνεις τίποτα άμεσα χρήσιμο και επίσης τον χρόνο να διαβάσεις και να αφηγηθείς.

Τα μικρά παιδιά ενδιαφέρονται γενικά για τον γραπτό λόγο, πριν την ηλικία των τριών χρόνων, πριν την έναρξη της εκμάθησης της γραφής, ακόμα και αν το περιβάλλον δεν τους προσφέρει καθόλου ερεθίσματα. Αντίθετα, τα πιο μεγάλα παιδιά, αν δεν έχουν προηγουμένως εξοικειωθεί με κείμενα, θα χάσουν αυτό το πρώιμο ενδιαφέρον.

Οι πρώτες μελέτες που έφεραν στο φως το πρώιμο ενδιαφέρον των παιδιών για τον γραπτό λόγο είναι της Emilia Ferreiro². Ακολουθώντας την προσέγγιση του Piaget, πραγματοποίησε εκτενείς έρευνες σε πολύ διαφορετικούς πληθυσμούς, αρχικά στην Αργεντινή και έπειτα στη Γενεύη και στο Μεξικό.

Επέλεγε πάντοτε δύο παράλληλες ομάδες παιδιών: παιδιά από μη προνομιούχα περιβάλλοντα, φαβέλες ή φτωχογειτονίες και παιδιά από κοινωνικοοικονομικά εύπορες τάξεις. Όταν τα παιδιά είναι ακόμα πολύ μικρά, μέχρι τεσσερισήμισι, πέντε χρόνων, εκδηλώνουν όλα μια έντονη περιέργεια για τον γραπτό λόγο. Ζητούν από τους ενήλικες να τους διαβάζουν μεγαλόφωνα. Όταν τα ρωτάμε, ανακαλύπτουμε ότι έχουν τις δικές

τους «θεωρίες» για τον γραπτό λόγο, αντιλήψεις στις οποίες στηρίζονται για τις εξερευνησεις τους στα κείμενα. Πιστεύουν, έτσι, ότι αυτό που είναι μικρό θα πρέπει να γράφεται με λιγότερα γράμματα από αυτό που είναι μεγάλο: για παράδειγμα, οι λέξεις «ψείρα» ή «δάχτυλο» διαφοροποιούνται από τον «ελέφαντα» ή τον «ιπποπόταμο». Δεν πρέπει, λοιπόν, να μας κάνει εντύπωση όταν ένα μικρό παιδί προσθέτει μπαστουνάκια στο όνομα του μπαμπά του που του φαίνεται πολύ μικρό.

Από την ηλικία των πέντε ή εφτά ετών οι διαφορές γίνονται πιο εμφανείς: είναι πολύ περισσότερα τα παιδιά από ευκατάστατες οικογένειες, που είναι εξοικειωμένα με το βιβλίο, τα οποία διατηρούν ένα ζωηρό ενδιαφέρον για τον γραπτό λόγο.

Αντίθετα, στα φτωχότερα περιβάλλοντα, πολλά παιδιά περίπου στην ηλικία των έξι, εφτά χρόνων χάνουν το ενδιαφέρον τους για οτιδήποτε γραπτό. Δεν μπαίνουν, πλέον, στον κόπο να φτιάξουν προσωπικές υποθέσεις για τα κείμενα που τους δίνονται και οι πρώτες προσπάθειες εκμάθησης της γραφής αποτυγχάνουν.

Στην περίπτωση αυτή η Emilia Ferreira επιβεβαιώνει, δυστυχώς, ορισμένα συμπεράσματα ήδη γνωστά. Να διευκρινίσουμε, όμως, μια και καλή, ότι κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων δεν αλλοιώνεται η ικανότητα μάθησης, αλλά στερεύει το ενδιαφέρον για τον γραπτό λόγο. Σίγουρα τα παιδιά αυτά δε θα γίνουν «κουμπούρες» επειδή στερήθηκαν ένα πρώιμο παιχνίδι με τον γραπτό λόγο. Μπορούμε, προφανώς, να επανεκκινήσουμε τη διαδικασία της εκμάθησης που είχε

ανασταλεί, γιατί μπορούμε να μάθουμε ανάγνωση σε οποιαδήποτε ηλικία, ακόμα και στην ενήλικη ζωή. Όμως, θα πρέπει πρώτα να βοηθήσουμε τα παιδιά να ξαναβρούν το ενδιαφέρον και την κοινή απόλαυση και στον τομέα αυτό συναντάμε πολλά εμπόδια στα πιο μεγάλα παιδιά που έχουν αποτύχει.

Έχουμε την εντύπωση ότι οι σημαντικές αυτές έρευνες, όσον αφορά την πρώτη προσέγγιση του γραπτού λόγου από τα μικρά παιδιά, δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς (αν και δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητές μας να μιλήσουμε για την εφαρμογή τους στον παιδαγωγικό τομέα). Νέες σελίδες προσθέτουν οι αγγλοσαξονικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε βιβλιοθήκες³. Σε αυτές τις έρευνες μελέτησαν παιδιά τα οποία γίνονται πολύ νωρίς και αυθόρμητα αναγνώστες. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά που μαθαίνουν νωρίς ανάγνωση, χωρίς οποιαδήποτε διδασκαλία, είχαν έρθει σε επαφή από πολύ μικρά και για μεγάλο χρονικό διάστημα με τα βιβλία και την αφήγηση. Στη μεγάλη τους πλειονότητα, όπως είναι αναμενόμενο, είναι παιδιά που προέρχονται από οικογένειες αναγνώστων, παιδιά των οποίων οι γονείς διαβάζουν βιβλία. Είναι όμως ενδιαφέρον το γεγονός ότι τέτοιοι «πρώιμοι» αναγνώστες υπάρχουν, επίσης, σε περιβάλλοντα όπου συνήθως οι άνθρωποι δε διαβάζουν και ότι σε αυτή την περίπτωση βρίσκουμε, σταθερά στο οικογενειακό περιβάλλον έναν άνθρωπο που διάβαζε συστηματικά βιβλία στο παιδί, ήδη από πολύ μικρή ηλικία: έναν μεγαλύτερο, έναν γονιό ή κάποιον που ασχολούνταν με τη φύλαξη του παιδιού. Το παιδί μπορεί επίσης να είχε

επωφεληθεί από αυτή την εμπειρία χάρη σε μια βιβλιοθήκη. Μια από αυτές τις έρευνες που πραγματοποιήθηκε στη Δυτική Ακτή των ΗΠΑ δείχνει την επίδραση που είχαν στα μικρά παιδιά των πορτορικανικών συνοικιών οι δραστηριότητες με χρήση βιβλίων, στις οποίες συμμετείχαν και οι μεγαλύτεροι και οι συγγενείς των παιδιών.

Έχουμε συναντήσει παρόμοιες καταστάσεις στην ευρύτερη περιοχή του Παρισιού.

Η Φαρίντα είναι ένα μικρό κορίτσι τρεισήμισι χρόνων από το Μαρόκο, που έφτασε πρόσφατα στη Γαλλία. Ζητά να της διαβάσουν και να της ξαναδιαβάσουν το εικονογραφημένο βιβλίο *Par une nuit d'hiver* [Μια χειμωνιάτικη νύχτα]. Η Φαρίντα μιλά αρκετά καλά τα αραβικά αλλά καθόλου γαλλικά. Ενώσω της διαβάζουν την ιστορία κυκλώνει με το δάχτυλό της, σε κάθε σελίδα, τα ζώα που κουλουριάζονται μέσα σε μαύρες τρύπες στο άσπρο χιόνι και στις κουφάλες των δέντρων. Κάθε φορά που η ανάγνωση του εικονογραφημένου βιβλίου τελειώνει, το ξαναζητά. Μετά από πολλές αναγνώσεις, πάντα με την ησυχία της, κάνει και ξανακάνει την κίνηση με το δάχτυλό της, μόνο που αυτή τη φορά κυκλώνει επίσης τις λέξεις. Μέσα από αυτό το πηγαινέλα, αυτό το πανέξυπνο κοριτσάκι κατορθώνει να ικανοποιήσει τη μεγάλη της περιέργεια για τη γλώσσα και μέσω ενός μυστηριώδους μηχανισμού να οικειοποιηθεί τις γαλλικές λέξεις του κειμένου – που είναι επίσης οι λέξεις της αφηγήτριας. Μπροστά σε μια τέτοια μεταμόρφωση, η σιωπή είναι χρυσός, όπως άλλωστε και το άνθος του κίτρινου λουλουδιού που εμφανίζεται στη

μεγάλη σελίδα με το άσπρο χιόνι, μοναδική χρωματιστή κηλίδα στο τέλος αυτού του ασπρόμαυρου βιβλίου.

Είδαμε πόσο μεγάλη σημασία αποδίδουν οι ερευνητές στις πρώτες επαφές με τα βιβλία, για την εκμάθηση και την κατάκτηση του γραπτού λόγου, με την προϋπόθεση φυσικά ότι κάποιος αφιέρωσε χρόνο για να διαβάσει μεγαλόφωνα στα παιδιά. Να υπογραμμίσουμε, επίσης, ότι η τρέχουσα εμπειρία δείχνει πως πολλά παιδιά κατακτούν τον γραπτό λόγο χωρίς να έχουν ιδιαίτερη επαφή με τα βιβλία. Πράγματι, αυτό που είναι απαραίτητο είναι η χρήση ορισμένων μορφών λόγου τις οποίες βρίσκουμε, επίσης, και στον προφορικό λόγο. Αυτή καθεαυτή η γλώσσα ενός βιβλίου, που όμως υπάρχει επίσης στον προφορικό λόγο με τη μορφή της αφήγησης, επιτρέπει την εκμάθηση και την κατάκτηση του γραπτού λόγου. Η γλώσσα της αφήγησης, όπως θα δούμε, υπάρχει λοιπόν στον προφορικό λόγο με τη μορφή μιας αληθινής προγραφής.

Γλώσσα του πραγματικού και γλώσσα της αφήγησης

Στο ξεκίνημα της ζωής του το μικρό παιδί χρησιμοποιεί τη γλώσσα όχι μόνο για να επικοινωνήσει ή να καλέσει τον άλλο, αλλά κυρίως για να παίξει. Οι ενήλικες προσφέρουν ένα πολύ πλούσιο και διαφορετικό γλωσσικό περιβάλλον, με τη μορφή παιχνιδιού σε κατάσταση αμοιβαίας ικανοποίησης.

Ο F. Bresson⁴ ανέδειξε τη σημασία του παρατεταμένου παιχνιδιού με διάφορες αντιθετικές μορφές του προφορικού λόγου, ως απαραίτητη προϋπόθεση για

την απόκτηση των γραπτών μορφών της γλώσσας. Συνέδεσε τις δυσκολίες κατάκτησης της ανάγνωσης και την ένδεια των λεκτικών συνδιαλλαγών στο περιβάλλον του παιδιού. Ένδεια που δεν αφορά τόσο τη γλώσσα της επικοινωνίας ή των πληροφοριών, αλλά κυρίως τις πιο «ελεύθερες» μορφές, όπως είναι η γλώσσα της αφήγησης.

Οι εργασίες αυτές στηρίζονται στην ύπαρξη δύο αντιτιθέμενων μορφών προφορικού λόγου: του λόγου που σχολιάζει τις πράξεις, που δεν μπορεί εύκολα να περάσει σε γραπτή μορφή, και της αφήγησης, η οποία μπορεί να καταγραφεί.

Η πρώτη μορφή, η γλώσσα που συνδέεται με τις πράξεις, η γλώσσα του πραγματικού* αποτελεί τη βασική μορφή της καθομιλουμένης γλώσσας. Η γλώσσα αυτή δε διαθέτει «σημεία στίξης» που να αποτελούν ενδείξεις αρχής ή τέλους. Είναι ρέουσα, ελάχιστα δομημένη. Το νόημα παράγεται συγχρόνως από τις λέξεις και από τη βιωμένη κατάσταση. Για παράδειγμα, για να πούμε σε ένα παιδί ή και σε οποιονδήποτε άλλο, άλλωστε, ότι πρέπει να έλθει στο τραπέζι για φαγητό, δε χρησιμοποιούμε παρά μόνο ένα μέρος των αναγκαίων για την περίσταση λέξεων. Χρησιμοποιούμε φράσεις κομμένες, ελλιπείς, παραλείποντας ενδεχομένως ρήματα, ουσιαστικά, καθώς αυτά γίνονται κατανοητά λόγω της βιωμένης συνθήκης: «Γρήγορα!», «Θα κρουώσει», «Να, η ωραία πετσέτα!». Υπάρχει μία αλληλεπίδραση

---

* Μεταφράζουμε έτσι τον γαλλικό όρο «langue factuelle». Θα μπορούσαμε επίσης να την αποκαλέσουμε «η γλώσσα επί τούτου».

ανάμεσα σε αυτό που βιώνουμε και σε αυτό που λέμε. Το νόημα δεν περιλαμβάνεται πλήρως στα λεγόμενα.

Αυτή η μορφή της γλώσσας δεν είναι καθόλου λανθασμένη σε προφορικό επίπεδο: απλώς εκφράζει την εγγύτητα της κατάστασης για τους συνομιλητές, που βρίσκονται μέσα στις συνθήκες στις οποίες αναφέρονται. Αντίθετα, γίνεται ακατανόητη αν ένας από τους συνομιλητές αγνοεί την περίσταση. Τι μπορώ να καταλάβω, για παράδειγμα, αν βρεθώ μόνος μου σε ένα δωμάτιο του σπιτιού και ακούσω ένα μέλος της οικογένειάς μου να λέει: «Ω, το χαλί!». Ίσως η κατάσταση γίνει λιγότερο ασαφής αν ακούσω κάποια άλλη διευκρίνιση: «Ποιος χαζός το άφησε αυτό εδώ;». Όμως το νόημα παραμένει ατελές.

Αυτή η μορφή της γλώσσας δίνεται σε μεγάλο βαθμό στο παιδί. Είναι προφανώς ουσιαστική: γιατί αν μιλούσαμε αποκλειστικά «όπως σε ένα βιβλίο», θα ήταν εξίσου επιζήμιο με το να μην αφηγούμαστε ποτέ τίποτα. Αν, όμως, καταγραφεί όπως ακριβώς λέγεται, εκτός της βιωμένης πραγματικότητας, αυτή η μορφή προφορικής γλώσσας χάνει το νόημά της.

Η γραπτή γλώσσα είναι επομένως μια γλώσσα διαφορετική από την προφορική. Όμως η προφορική γλώσσα μπορεί να έχει και μια άλλη μορφή, αυτή που επιτρέπει την αφήγηση.

Όταν μιλάμε σε ένα μικρό παιδί για γεγονότα που έχουν συμβεί σε έναν άλλο χρόνο ή σε έναν άλλο τόπο, όταν του αφηγούμαστε την καταγωγή του, ή ακόμα και πιο πεζές αφηγήσεις, όταν του μιλάμε μεγαλόφωνα για σχέδια, ακόμα και για αναμνήσεις που το αφορούν, όλα

αυτά εκφωνούνται με μια καλά δομημένη σύνταξη. Υπάρχει μια αρχή και ένα τέλος, μια εσωτερική συνοχή: βρισκόμαστε στη γλώσσα της αφήγησης. «Θυμάσαι, πήγαμε στο δάσος... αλλά χτύπησε το τηλέφωνο. Τότε ο μπαμπάς ανέβηκε τρέχοντας και έτσι... κτλ.».

Αντίθετα από την προηγούμενη, η προφορική αυτή γλώσσα έχει τα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου. Τη συναντάμε από τα παιδικά τραγούδια μέχρι τις πιο σύνθετες ιστορίες που αφηγούμαστε ή διαβάζουμε στα μικρά παιδιά. Το νόημα περιλαμβάνεται πλήρως στα λεγόμενα.

Η αφήγηση μπορεί να αντιτεθεί σημείο προς σημείο με τη γλώσσα της πραγματικότητας που σχολιάζει τη δράση. Η αφήγηση δομείται με χρονολογική αποσπασματικότητα, με μία εισαγωγή που προϊδεάζει για την κατάληξη της ιστορίας. Περιλαμβάνει καλά δομημένες ακολουθίες, το νόημα των οποίων πρέπει κάθε φορά να αρθρωθεί με βάση το γενικό περιεχόμενο του κειμένου. Και αυτές οι δομές εντός της αφήγησης εφαρμόζονται τόσο στις ακολουθίες που χρησιμεύουν στο γενικό νόημα όσο και στις ψυχαγωγικές ακολουθίες, ενισχύοντας την απομνημόνευση.

Είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε στο σημείο αυτό ότι όσο περισσότερο η αφήγηση –η γλώσσα που χρησιμοποιεί για να αφηγηθούμε– απομακρύνεται από το πλαίσιο, τόσο περισσότερο απαιτείται, για να διατηρείται η προσοχή, μια ευχάριστη δομή, όπου οι παρεκβάσεις δεν προκαλούν κούραση αλλά, αντιθέτως, επιτρέπουν μια ελκυστική παύση και επαναφέρουν το νόημα. Αν το κείμενο δεν έχει καμία αισθητική ποιό-

τητα, αν η αφήγηση δεν είναι καλοδομημένη ή είναι άνευρη, ο ακροατής χάνει γρήγορα το ενδιαφέρον του, ο αναγνώστης εγκαταλείπει το βιβλίο, όπως σίγουρα θα έπαυε να ακούει έναν φλύαρο και βαρετό περαστικό. Θα επανέλθουμε και παρακάτω σε αυτές τις μυστηριώδεις δυνάμεις που συνδέονται με το ταλέντο των δημιουργών. Οι συγγραφείς γνωρίζουν πώς να ισορροπήσουν το κείμενο, να το στολίσουν με ποιητικές φράσεις που αρθρώνουν μεταξύ τους τις ακολουθίες και δίνουν ρυθμό στις επαναλήψεις.

Τα μικρά παιδιά προτιμούν αυτά τα ποιοτικά κείμενα από τα οποία αντλούν μεγάλη ευχαρίστηση, συγγινούνται και ανακαλύπτουν νέες δομές της γλώσσας, που τις χρησιμοποιούν γιατί τους άρεσαν.

«Γιαγιά, θα δραπετεύσω στο μπάνιο» λέει μια μικρή, δύο χρόνων, κάθε απόγευμα. Καταλαβαίνουμε ότι αναφέρεται σε αυτά που «διάβασε» όταν προσθέτει «όπως ο Άρθουρ, ο μικρός ξάδερφος του Μπαμπάρ!».

Συμβαίνει μερικές φορές οι λεκτικές συνδιαλλαγές και κυρίως η χρήση της αφήγησης από την πλευρά των ενηλίκων, να αποδυναμώνονται όταν εκδηλώνεται με ένταση η προσωπικότητα του παιδιού, στο τέλος του πρώτου χρόνου της ζωής, όμως μια γερή βάση έχει ήδη δημιουργηθεί. Από τη στιγμή που ένα παιδί αρχίζει να μιλάει, ακόμα και με φτωχό λεξιλόγιο, δείχνει ότι έχει δομηθεί μέσα του μια βάση, χάρη στο παιχνίδι ανάμεσα στις ποικίλες μορφές της γλώσσας που του έχει προσφερθεί από το κοντινό του περιβάλλον. Και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, η «λογοτεχνική» του εμπειρία θα αντλεί από αυτές τις βάσεις.

Όταν απευθυνόμαστε σε ένα βρέφος, χρησιμοποιούμε μια συγκεκριμένη γλώσσα. Κι όμως, χωρίς να καταβάλλουμε καμία προσπάθεια, χρησιμοποιούμε αυθόρμητα πολύ διαφορετικές μορφές του λόγου. Η «πραγματιστική» μορφή της γλώσσας προσφέρεται σε μεγάλο βαθμό στο παιδί. Φέρει μέσα της την έκφραση μιας στενής σχέσης με τις συνδηλώσεις της και τους υπαινιγμούς της και είναι πολύ σημαντικό να μεταδοθεί. Αυτό το μικρό πλάσμα που έχει έρθει στον κόσμο καταλαμβάνει ήδη πολύ χώρο: αναφερόμαστε στην καταγωγή του, στις μιμήσεις του, στις ομοιότητές του, στις παραμικρές εκφράσεις του. Εν συντομία, το «επενδύουμε» με τις λέξεις και παρόλο που η γλώσσα της καθημερινότητας είναι κυρίαρχη, η αφηγηματική μορφή, η γλώσσα της αφήγησης, αποκτά ήδη μεγάλη σημασία.

Συχνά, ο ενήλικας χρησιμοποιεί ένα αντικείμενο ως στήριγμα του λόγου του: μια κουδουνίστρα, ένα λούτρινο ζώακι ή ακόμα και μια αχτίδα του ήλιου. Παρακολουθώντας και προλαβαίνοντας τις πρώτες εκδηλώσεις του μωρού, τους αποδίδει ένα νόημα: «Κοιτάξτε, βλέπει, γελάει!», «Ω! Δεν είναι ευχαριστημένο!», «Θέλεις αυτό; Εκείνο;». Ο ενήλικας όταν μιλάει στο παιδί εκφράζεται με ποικίλες και εκφραστικές μιμητικές κινήσεις. Τα παιχνίδια του προσώπου κατέχουν ουσιαστική θέση στη συνδιαλλαγή. Όταν αρχίζει να αφηγείται, αυτός που μιλά χρησιμοποιεί μια ιδιαίτερη χροιά στη φωνή του. Αρχίζει σιγοτραγουδώντας και τελειώνει με μια εμφανή αποκλιμάκωση, διανθίζοντας την αφήγησή του με επαναλαμβανόμενους ρυθμούς, εναρμονιζόμενος έτσι με τις πρώτες κραυγές και τις πρώτες

φωνούλες του μωρού. Σε αυτές τις διακυμάνσεις βρίσκουμε τους πρόδρομους ρυθμούς των πρώτων αφηγήσεων. Υπάρχει επομένως μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στις δύο μορφές του προφορικού λόγου και με αυτόν τον τρόπο μια αρχική «χάραξη» στην οποία μπορούμε να στηριχτούμε αργότερα όταν αφηγούμαστε ή όταν διαβάζουμε ιστορίες.

Σε ένα επόμενο στάδιο, στον δεύτερο χρόνο της ζωής, όταν το παιδί αρχίζει να εκφράζει λεκτικά τις επιθυμίες του, ορισμένες φορές μπορεί να εμφανιστούν δυσκολίες στις λεκτικές συνδιαλλαγές και μπορεί να αναδυθούν ανισότιτες ανάλογα με τις υλικές και πολιτισμικές συνθήκες των οικογενειών. Πράγματι πολλοί ενήλικες, ιδιαίτερα αν ζουν σε δύσκολες συνθήκες, απευθύνονται στο παιδί χρησιμοποιώντας σχεδόν αποκλειστικά την πραγματιστική μορφή της γλώσσας, σχολιάζοντας τα γεγονότα που ζουν, κατά βάση με τη μορφή σύντομων εντολών, διατυπώνοντας τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται. Αυτοί οι κουρασμένοι, ελάχιστα διαθέσιμοι ενήλικες δεν προσφέρουν καθόλου στα παιδιά τη γλώσσα της αφήγησης η οποία εκφράζει την περιδιάβαση στο παρελθόν ή στο μέλλον και σε μέρη διαφορετικά από αυτά στα οποία διαδραματίζεται η καθημερινότητα, τη γλώσσα που ανοίγει την πόρτα της φαντασίας.

«Κάνε αυτό, όχι εκείνο», «Πάρε!», «Δώσε!». Αυτές είναι οι λέξεις – χρηστικά μηνύματα – που απευθύνουμε στα παιδιά. Σίγουρα, και έχουμε ήδη αναφέρει, οι ελλείψεις που συνδέονται με τέτοια κενά είναι σε γενικές γραμμές αναστρέψιμες αργότερα, χάρη στην εξοικείωση χωρίς πίεση με τα λογοτεχνικά κείμενα που

αναζωογονούν τη φαντασία, και αυτό το παιχνίδι με τις ιστορίες μπορεί να ξαναρχίσει σε οποιαδήποτε ηλικία της ζωής.

Η κατάσταση είναι συχνά λιγότερο σχηματική. Απλώς οι γονείς δε γνωρίζουν πώς να ανταποκριθούν όταν τα παιδιά αρχίζουν να μιλάνε. Όταν χρειαστεί να πουν κάτι πιο μακροσκελές, οι ενήλικες νιώθουν αμήχανα, σχεδόν ένοχοι. Αναζητούν τις προφορικές μορφές, αναρωτιούνται αν πρέπει ή όχι να μιλήσουν «μωροδίστικα». Αρχίζουν να λένε στον εαυτό τους ότι το μωρό δεν καταλαβαίνει, κάτι που δεν είχαν ποτέ σκεφθεί προηγουμένως. Νιώθουν κάπως γελοίοι αν είναι παρόντες και άλλοι άνθρωποι. Ευτυχώς, το παιδί σε αυτή την ηλικία αγαπά πολύ τις ιστορίες και τα βιβλία και το ίδιο θα κινητοποιήσει ξανά τον ενήλικα.

Μερικά παιδιά γελάνε ή χτυπάνε τα πόδια τους όταν ακούνε μια ιστορία ή την ξαναζητάνε. Εκτιμούν ήδη το ύφος, αντλούν ευχαρίστηση από τα παιχνίδια της δομής της ιστορίας, την παρουσίαση των καταστάσεων και τις εναλλαγές των διασκεδαστικών αποσπασμάτων, όπως σε τραγουδάκια ή ποιηματάκια όπως «Tire la chivelle, la bobinette cherra»* που έρχονται να διασπάσουν την αυξανόμενη ένταση κατά την εξέλιξη της δράσης.

Ένας προσεκτικός ενήλικας θα εντοπίσει πολύ γρήγορα τα βιβλία που προτιμούν τα μικρά παιδιά, παρό-

---

* «Τράβα το χερούλι για να πέσει / να σηκωθεί το μάνταλο και να ανοίξει η πόρτα»: οδηγία που δίνει η κρεβατωμένη γιαγιά της Κοκκινοσκουφίτσας σε όποιον της χτυπάει την πόρτα.

λο που πριν την ηλικία των τριών, τεσσάρων χρόνων είναι δύσκολο να είναι σίγουρος για την προσοχή τους. Τα παιδιά, επωφελούμενα από τις παρατεταμένες στιγμές ανάγνωσης στο σπίτι ή σε κάποιο χώρο υποδοχής, καταβροχθίζουν τα βιβλία των οποίων η ιστορία τους άρεσε, με την προϋπόθεση να μπορούν να κινηθούν ελεύθερα, να μην υποβάλλονται σε προσταγές, να μην υποχρεώνονται να ακούσουν. Παίρνουν στα χέρια τους διάφορα βιβλία και φέρνουν κάποια στον ενήλικα, αν είναι διαθέσιμος. Δεν υπάρχει, λοιπόν, κανένας λόγος να μη διαβάσουμε ένα μεγάλο κείμενο, αν μας το ζήτησε το παιδί, με το πρόσχημα ότι δεν είναι για την ηλικία του ή ότι είναι οι εικόνες που τράβηξαν την προσοχή του.

Είδαμε ποιες κινήσεις ζωντανεύουν τις συνδιαλλαγές ανάμεσα σε ένα μικρό παιδί και τον ενήλικα που του διαβάζει, πώς οι δύο μορφές της γλώσσας, που ανέδειξε η γλωσσολογία, η γλώσσα της δράσης και αυτή της αφήγησης, χρησιμοποιούνται διαδοχικά ή ταυτόχρονα. Όμως, ακόμα και αν, όπως υποδείξαμε, τίποτα δεν είναι μη αναστρέψιμο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το παιδί, όταν μεγαλώνει, αντιλαμβάνεται την εξαιρετικά λεπτή μορφή αποκλεισμού που υπάρχει γύρω από τη γλώσσα των βιβλίων. «Γιατί φωνάζεις;» ρωτήσαμε ένα παιδί που χτυπούσε τα άλλα παιδιά που διάβαζαν σε μια βιβλιοθήκη. «Γιατί έχεις βιβλία!» απάντησε. Αυτές οι σκληρές επιθετικότητας επαναλήφθηκαν περισσότερες από μία φορές. Ένα παιδί που έχει βιώσει αρνητικές εμπειρίες σχετικά με τον γραπτό λόγο, στην οικογένεια ή στο σχολείο, θα απορρίψει καθετί που του

θυμίζει την αποτυχία. Όταν καταλάβει καλύτερα αυτό που συμβαίνει στο μυαλό των άλλων, μπορεί να κλείσει στον εαυτό του και είναι συχνά δύσκολο να καταλάβουμε αν προσπαθεί να διατηρήσει τα μυστικά της προσωπικής φαντασιωσικής ζωής του ή αν κλείνεται εκ νέου στον εαυτό του και αποθαρρύνεται. Πολύ αργότερα, πάλι, ο έφηβος γίνεται πολύ ευαίσθητος στο παραμικρό σχόλιο που νιώθει ως απαξίωση και πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί όταν τον παρακινούμε να διαβάσει, γιατί αυτό μπορεί να προκαλέσει συχνά την αντίθετη αντίδραση.

Παρ' όλα αυτά, τα μικρά παιδιά που δέχτηκαν ελάχιστα τη γλώσσα της αφήγησης στα πρώτα χρόνια της ζωής τους, διατηρούν πάντα μέσα τους την επιθυμία και την ικανότητα να καλύψουν το κενό. Είναι σημαντικό να τα βοηθήσουμε δημιουργώντας τις συνθήκες μιας συνάντησης· και αυτή η συνάντηση με το βιβλίο, σε κάθε ηλικία, είναι όπως μια συνάντηση με έναν καινούριο φίλο: δεν μπορεί να επιβληθεί αλλά μόνο να προταθεί.

Βιβλία και μωρά: μια απρόσμενα φυσική συνάντηση.
Οι μεγάλοι λένε συχνά: «Είναι πολύ μικρά· δεν καταλαβαίνουν τίποτα».

Κι όμως, τα μωρά δείχνουν μια βαθιά περιέργεια για τα βιβλία πολύ πριν μιλήσουν: τα μυρίζουν, τα δαγκώνουν, τα ξεφυλλίζουν, αγγίζουν τις εικόνες, ακούν με προσοχή τις πρώτες ιστορίες.

Πέρα από τη φροντίδα του σώματος, τα μωρά έχουν ανάγκη και από τροφή για τη φαντασία τους. Μέσα από τις εικόνες και τις αφηγήσεις αρχίζει να ανοίγεται ο δρόμος προς τη γλώσσα, τη σκέψη και τον κόσμο των λέξεων.

Κόντρα στο ρεύμα που θεωρεί τα βιβλία απλώς και μόνο πρώιμα σχολικά διδακτικά εγχειρίδια, η Μαρί Μποναφέ υπερασπίζεται τη χαρά της «ανάγνωσης για το τίποτα»: της ελεύθερης ανάγνωσης χωρίς στόχους και σκοπό, που γεννιέται απλώς από την απόλαυση της ιστορίας. Γιατί εκεί, στις πρώτες κοινές στιγμές γύρω από ένα βιβλίο, γεννιέται κάτι πολύ περισσότερο από μια συνήθεια. Γεννιέται μια βαθιά πολιτισμική σχέση με τον γραπτό λόγο.

ISBN 978-618-07-1387-9

9 786180 713879 >

Βοηθ. κωδ. μηχ/σης 15387